ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Теплюк Анни Анатоліївни

«Емоційні переживання як чинник розвитку довільної поведінки дітей дошкільного віку в умовах сім'ї», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність представленого дисертаційного дослідження обумовлено соціокультурними змінами сучасного суспільства, постійним збільшенням темпу життя, перевантаженням інформаційного поля людини, а також потребою підвищення якості дитинства шляхом формування готовності у батьків реагувати на зміни у запитах й умовах розвитку дитини дошкільного віку.

Сім'я продовжує бути найголовнішим осередком становлення особистості дитини. Визначну роль батьківсько-дитячих стосунків не можливо переоцінити. Нині особливого значення набуває емоційна сторона внутрішньосімейних стосунків, які позначаються на розвитку вольової сфери дитини дошкільного віку, зокрема на формуванні довільної поведінки та передумов виникнення мотиваційних конструктів саморозвитку й самоствердження у майбутньому дорослому житті, таких як: рівень домагань, цілепокладання, бажання вчитися, мотивація досягнення успіху, розширення культурного простору бажань, навичок самопрезентації тощо.

Все це зумовлює потребу вивчати особливості розвитку довільної поведінки дітей вже у дошкільному віці, досліджувати різні аспекти формування емоційно-вольової сфери з метою розробки методів і прийомів здійснення психологічного супроводу становлення особистості дитини в умовах сім'ї та дошкільних навчальних закладів.

Вибір теми дисертаційного дослідження та її актуальність підкреслюються також недостатньою кількістю наукових робіт, що присвячені вищезгаданій проблематиці, особливо в період дошкільного дитинства.

Ознайомлення з текстами дисертації та автореферату дає підстави стверджувати, що їх автор зуміла оригінально взаємопов'язати досліджувані дефініції: довільну поведінку дітей дошкільного віку, їх емоційні переживання та батьківсько-дитячі стосунки. Обрана методологічна база, теоретична основа дослідження та потужний діагностичний комплекс дозволили дисертантці узагальнити обґрунтовані висновки дослідження.

Слід відзначити раціональну побудову структури дисертації. Композиційно дисертація побудована логічно, послідовно і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Змістовний аналіз дисертаційного дослідження вказує на послідовну та аргументовану позицію автора.

Наголосимо на найбільш важливих сторонах дисертації.

У вступі представлено актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі – «Теоретичні основи дослідження емоційних переживань як чинника розвитку довільної поведінки дітей дошкільного віку в умовах сім'ї» здійснено теоретичний аналіз проблеми. Дисертантка висвітлила аналіз сучасного стану розв'язання проблеми формування довільної поведінки дітей у вітчизняній та зарубіжній психології. Справедливо та доказово представила провідну роль сім'ї (батьків) у розвитку довільної поведінки дошкільника. На основі опрацювання науково-методологічних джерел уточнила та доповнила наукову дефініцію «довільна поведінка дошкільника».

Теплюк А.А. узагальнила достатньо широкий екскурс змістовного наповнення та трактування вченими емоційних переживань дітьми в дошкільному віці.

Не дивлячись на те, що у підрозділі, присвяченому вивченню впливу сімейних взаємин на розвиток дитини дошкільного віку, відсутнє чітке трактування поняття «система батьківсько-дитячих стосунків», дисертантка змогла якісно схарактеризувати прояви і наслідки різних типів ставлення батьків до дітей та структурувати їх.

У теоретичній частині дисертаційної роботи на основі аналізу науково-методологічних джерел Теплюк А.А. вдалося представити роль психоемоційної атмосфери в сім'ї в процесі формування особистості дитини, розкрити влив характеру емоційних внутрішньородинних зв'язків на виникнення емоційних переживань дитини, які є джерелом розвитку довільної поведінки старшого дошкільника.

Наявність структурно-змістових характеристик емоційних переживань, довільної поведінки дітей дошкільного віку та батьківсько-дитячих стосунків дозволили чітко і послідовно побудувати експериментальну частину дослідження.

У другому розділі дисертації – «Емпіричне вивчення емоційних переживань як чинника розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку в умовах сім'ї» подано опис організації емпіричного дослідження, представлено кількісний та якісний аналіз отриманих експериментальних даних.

У дисертаційному дослідженні Теплюк А.А. вибірку досліджуваних склали 100 повних сімей. Цей факт дозволяє відмітити, що дисертанткою, враховуючі сучасну ситуацію інституціонального розвитку сім'ї, було докладено чимало зусиль та ретельно проведено дослідницьку експериментальну роботу.

Складена карта дослідження емоційних переживань як чинника розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку в умовах сім'ї

дозволила провести обстеження у точній відповідності до виділених структурно-змістовних характеристик. Необхідно також наголосити на описі діагностичного інструментарію, який Теплюк А.А. подала з конкретним акцентом кожної діагностичної методики до завдань емпіричного етапу дослідження.

Також не можна залишити поза увагою той факт, що серед розмаїття діагностичних методів А.А.Теплюк надала перевагу спостереженню як найбільш об'єктивному під час вивчення психологічних особливостей та закономірностей розвитку дитини в дошкільному віці.

У змісмті розділу представлені результати діагностики респондентів, здійснено їх кількісний та якісний аналіз. Подані дані підкріплено прикладами відповідями дітей та батьків.

Автором дисертаційного дослідження застосовано методи математичної статистики, обраховано коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона, що підтверджує невипадковість встановлених взаємозв'язків.

На основі масиву емпіричних даних виокремлено рівні проявів (високий, середній, низький) структурно-змістовних характеристик емоційних переживань, довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку та батьківсько-дитячих стосунків. Це дало змогу виокремити чотири підгрупи респондентів для подальшої формувальної роботи.

У третьому розділі – «Програма розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку» подано опис змісту та процедуру впровадження програми розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку в умовах роботи дошкільних навчальних закладів. Розкрито мету програми, методологічні підходи, принципи, завдання, форми, методи, прийомі роботи, способи оцінювання результатів вирішення програмових завдань. Головна мета програми – гармонізація структурних компонентів емоційних переживань, довільної поведінки старших дошкільників та батьківсько-дитячих стосунків. Змістове наповнення програми в повному обсязі наведено у додатках до дисертації.

Також у третьому розділі наведені результати контрольного етапу дослідження та визначено динаміку рівнів емоційних переживань як чинника розвитку довільної поведінки дітей дошкільного віку в умовах сім'ї.

Загальні висновки дисертаційного дослідження відображають її основний зміст, є послідовними, чітко сформульованими та співвіднесеними із завданнями дослідження.

Додатки до дисертаційної роботи доповнюють і конкретизують її зміст.

Здобуті наукові результати достатньо висвітлені в авторських статтях (8 одноосібних публікації, з яких 5 – у наукових фахових виданнях України у галузі психології, 1 – у іноземному періодичному науковому фаховому виданні).

Автореферат висвітлює основні питання теми дисертації «Емоційні переживання як чинник розвитку довільної поведінки дітей дошкільного віку в умовах сім'ї», адекватно відображає зміст роботи.

Змістовний аналіз дисертаційного дослідження вказує на послідовну та аргументовану позицію автора. Сформульовані мета та завдання дослідження досягнуті.

Позитивно оцінюючи результати дослідження в цілому, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання.

1. В першому розділі дисертації автор зосередила свою увагу на теоретико-методологічному аналізі результатів психологічних досліджень з обраної проблематики. На нашу думку, було б цілком виправданим висвітлити погляди педагогів на значущість розвиненості довільної поведінки в процесі майбутнього шкільного навчання, розкритті ролі батьків, впливу психоемоційної атмосфери сім'ї на дитину під час зміни ситуації та умов її найближчого розвитку.

2. Одним із завдань програми розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку окреслено «ознайомлення батьків із мінімумом потрібних знань про емоційні переживання та довільну поведінку дошкільників», але в тексті дисертації відсутня інформація в який спосіб цей

потрібний мінімум визначався, а також залишилось відкритим питання в якій формі така інформація передавалася батькам. Можливо було б доцільно на одному із перших занять програми визначити, що вже батькам відомо і як вони використовують свої знання в житті під час виховання своєї дитини.

3. Серед розмаїття форм взаємодії з батьками і дітьми на формувальному етапі дослідження згадуються індивідуальні плани розвитку (с. 15 автореферату). Це відповідає сучасним тенденціям побудови освітньої взаємодії педагогів, психологів з батьками та дітьми (індивідуальні траєкторії, маршрути розвитку та ін.). Потребує роз'яснення, що саме розуміє автор дослідження під таким форматом і який алгоритм складання такого плану.

Висловлені зауваження не ставлять під сумнів загальне позитивне оцінювання дисертації і можуть бути предметом дискусії. А тому, вважаємо, що представлена дисертація за темою «Емоційні переживання як чинник розвитку довільної поведінки дітей дошкільного віку в умовах сім'ї» є завершеним науковим дослідженням, містить наукову новизну та практичну значущість, має перспективи подальших розвідок, оформлена у відповідності до діючих вимог, а її автору – Теплюк Анні Анатоліївні – можна присудити науковий ступінь кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г.С Костюка
НАПН України О.Ю. Хартман

Власноручний підпис
Хартман О.Ю.
СТВЕРДЖУЮ
Вчений секретар
Інституту психології
імені Г.С. Костюка
НАПН України